

Ο ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ ΣΕΡΒΙΚΩΝ ΛΑΪΚΩΝ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ

(ΕΞΗ ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ)

Στή μνήμη τοῦ ΠΕΤΡΟΥ ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ

Νέα Σολία
1939

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ σερβική λαϊκή ποίηση, ἀπ' τὶς πρωτοτυπότερες κι' ἀδρότερες, ὄχι μόνο στὴ Βαλκάνια, μὰ καὶ σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη, εἶναι σχεδὸν ἀγνωστὴ σὲ μᾶς. Ἀπ' τὸν πρῶτον πού ὁ πρόδρομος τῆς γλωσσικῆς ἀναγέννησης κι' ἀναγέννησης τῆς λαϊκῆς ἀποκατάστασης, ὁ ἄριστος σερβικὸς ἑρευνητὴς Νικ Στεφθανοβίτς Καρατζίτς (Νικ Στεφθανοβίτς Καρατζίτς) ἀναγέννησε τὴν γερὰ σερβικὴ λαϊκὴ ψυχὴ, ἀναγεννήθη ἀπ' τὸ στόμα τῆς καὶ τύπος ἔχει τὸ κληρο θησαυρὸ (λαϊκὰ τραγούδια, ἀντιμίες, παραμύθια), τὸ λαϊκὸ τραγούδι τῆς χώρας τοῦ προκάλεσε τὸ μεγαλόστομο θαυμασμὸ τῶν πιὸ κορυφαίων πνευμάτων τοῦ 19' αἰῶνα: ἀπ' τὸν Γκαίτε ὡς τὸν Μισελέ, ἀπ' τὸν Οὐώλτερ Σκὼτ ὡς τὸν Μισκίεβιτς, κι' ἀπ' τὸν Χέρντερ ὡς τὸν Γκρήν⁽¹⁾.

Ἡ Σερβία εἶναι προπαντὸς ἡ χώρα τοῦ τραγουδιοῦ. Αὐτὴ δίνει ἕνα ξεχωριστὸ τόνο σ' ὅλη τὴ σλαβική ποίηση. Οἱ Σέρβοι ἐνέπνευσαν τὰ τραγούδια τῶν Χαυδοῦκων Βουλγάρων, τῶν κλεφτῶν τῆς Ἀλβανίας, ἐύπησαν τὸ τραγούδι στοὺς Ρουμάνους, αὐτοὶ δώρησαν στὴν Οὐγγαρία τὸ μεγαλύτερο ποιητὴ τῆς.

Ἰδιαιτέρα, ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες μπορούμε σὲ σερβικὸ λαϊκὸ τραγούδι νὰ ξεχωρίσουμε τὰ στοιχεῖα τῆς δικῆς μας ἐπίδρασης (ἢ καὶ τ' ἀντίθετο), ἀφοῦ εἶναι γνωστὸ πὼς ἡ Σερβία ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Βυζαντίου δέχτηκε βαθειὰ τὴν ἐπίδραση τοῦ Ἑλληνισμοῦ σ' ὅλους τοὺς πνευματικὸς τομεῖς⁽²⁾.

Ἡ μακρόχρονη συμβίωση στὴ Βαλκανικὴ ἀποτύπωσε βαθειὰ τὴ σφραγὶς τῆς ἀναγεννητικῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τῆς ἀναγεννητικῆς ὑπεροχῆς τοῦ σερβικοῦ. Ἡ λαϊκὴ μούσα τῆς Σερβίας τραγούδησε κι' ἔμνησε τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ τὰ φλογερὰ πάθη τῆς πάσης ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς πάσης ἀνθρωπότητος ἔχει ἑνα ἀπὸ τὰ ἀπαικτικὰ ἀκροατῆ⁽³⁾.

Ὑπερῶς ὅμως τὸ λαϊκὸ τραγούδι τῶν Σέρβων μᾶς εἶναι σχεδὸν ἀγνωστο στὴν ἀξία τῆς λαϊκῆς μούσας τῶν γειτόνων μας Σέρβων⁽⁴⁾.

Δυὸ χρόνια ἀργότερα, ὁ Δαλματὸς Ν. Τομμάσεο, ὁ ἀκούρατος ὑπερασπιστὴς τῆς λαϊκῆς μας γλώσσας καὶ μεγάλος θαυμαστὴς τῆς λαϊκῆς σερβικῆς ποίησης, ἐξορίστος στὴ χώρα μας ὑστερ' ἀπὸ τὴ συντριβὴ τῆς βενετικῆς ἐπανάστασης, δημοσίευσεν σὲ τὸ περιοδικὸ «Χρυσάλλις» δεκατέσσερις μεταφράσεις λαϊκῶν τραγουδιῶν⁽⁵⁾.

Στὸ ἴδιο περιοδικὸ, τὸ 1865, ὁ Στέφανος Κουμανοῦδης, καθηγητὴς τῆς Λατινικῆς Φιλολογίας σὲ τὸ Ἀθηναϊκὸ Πανεπιστήμιον

(1) Εἶναι γνωστὸ πὼς ἐκτός ἀπ' τὴ σοφὴ Jacobs, ὁ Γκαίτε κι' ὁ Χέρντερ μετάφρασαν μὲ πολλὴν ἐπιτυχία σερβικὰ τραγούδια.

(2) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου: Τὸ Δημοτικὸν ἔθνος περὶ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, Δ.Ι.Ε.Ε., (1885), τόμ. Β', σελ. 193 κ.ε.

(3) Βλ. Σοφίας Κ. Σπανοῦδη, "Ἡ μουσικὴ τῶν Ρουμάνων (ἔφημ. «Ἐλεύθ. Βῆμα» 4/4/39), Δ. Α. Χιζιου-δόπουλου): Λαϊκὴ Ρουμανικὴ μουσικὴ (ἔφημ. «Πρωτὰ» 14/4/39), ὅπου ὑποστηρίζεται ἡ γνώμη τοῦ Βυζαντινοῦ χαρακτήρα τῆς λαϊκῆς μουσικῆς τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ.

(4) Ι. Περβάνοβλου: Περί τῆς Δημοτικῆς τῶν Σέρβων ποιήσεως. Περιοδ. «Φιλίστωρ», τόμ. Γ' (1862), σελ. 542-549.

(5) «Χρυσάλλις» (1864), τόμ. Β', φουλ. 33, σελ. 269, 270, φουλ. 40, σελ. 494, 495, 496.

φορές ὡς τώρα σὰς ἔχω ἐνώσει. Μὴν περιμένετε νὰ τὸ κάνω αὐτὸ καὶ τρίτη φορά!
Μάξ. — Εἴμαστε ἐνωμένοι — γιὰ πάντα!
Λιμπενάου. — Τότε πρέπει νὰ γιορτάσετε τὸν ἀληθινὸ σας γάμο τὴν ἴδια ἡμέρα μὲ τοῦτο τὸ νέο ζευγάρι.
Μάξ. — Καὶ τί μᾶς δίνετε γιὰ προίκα;

Λιμπενάου. — "Ἐνα τέτοιο στοργουλό τραπέζι, σὰν κι' αὐτὸ — Παιδιά, τί λέτε, παίρνομε τέλος πάντων τὸ τσάι μας;
 "Ὅλοι, κάθονται στὸ τραπέζι, ὁ Λιμπενάου σὴν μίση, τὰ ζευγάρια δεξιὰ κι' ἀριστερὰ του.

ΑΥΛΙΑΙΑ

ΤΕΛΟΣ

ΑΠΕΛΠΙΣΜΟΣ

Τῆς μοναξιάς μου προσδοκία χειμωνική,
 πού πεθυμιές χλωμές εἶχες ζεστάνει,
 στ' ἄχρωμα δάχτυλά μου ἔχεις πεθάνει.
 Δὲ σ' ἦρε μῆτε ἡ ἀνοιξιότικη ἐποχή!

Ἐκλείσες μιὰ σελίδα, τόση δά,
 στὴν ἄκρη τῆς καρδιάς μου πού ματώνει.
 Πῶς νὰ μπορῆς νὰ νιώσης πὼς τελειώνει
 μιὰ ἀκρούλα φῶς, πού τρέμει, πού πηδᾷ;

Μιὰ ἀκρούλα φῶς, ποὺ ἀνιχνεύει, ἀσθὰς
 στὸ τζάμι σου τὴν ἔσπρᾶξεν ὁ ἀέρας.
 Καὶ τώρα, στὸ θαμπὸ φέγγος τῆς μέρας,
 πού σβεῖ τοῦ μαρασμοῦ γερτὸς ἀνθός...

ΙΣΙΔΩΡΑ ΚΑΜΑΡΙΝΕΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

μιο δημοσιεύει δεκαπέντε μεταφράσεις (!).
 Νὰ χαρακτηριστικὰ τί γράφει σὲ γράμμα του πρὸ τῆ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ:

«Κύριοι συντάκται τῆς Χρυσᾶλλιδος.

» Εἰς δύο τῶν προηγουμένων τευχῶν τοῦ περιοδικοῦ σας ἐδημοσιεύσατε, καλῶς ποιούντες, μεταφράσεις τινὰς σερβικῶν δημοτικῶν ᾠμάτων, ἐκπονηθείσας παρὰ τοῦ ἀξίου ἐν Ἰταλοῖς γραμματολόγου Τωμμασέου. Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ἐκείνων ἔλαβα καὶ ἐγὼ τὸ ἐνδύσιμον νὰ ἐνθυμηθῶ τινὰς μου ὁμοίας μεταφράσεις, ἅς εἶχα κάμει πρὸ ἐτῶν, καὶ σήμερον σὰς τὰς στέλλω πρὸς δημοσίευσιν. Καλὸν βέβαια εἶναι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νὰ πλησιάζωμεν τὰς φυσικὰς πηγὰς τῆς λαογενοῦς ποιήσεως, καθ' ὅσον τὰ περίτεχνα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τὰ κατατηξίτεχνα ποιητικὰ προϊόντα, ἐνίοτε πληθυνόμενα ὑπερμέτρως, ἀπειλοῦν τὴν τοῦ ἐν ἡμῖν φυσικοῦ αἰσθηματος ἀπάμβλυσιν, ἂν ὄχι καὶ αὐτὴν τὴν ἀπόβρυσίν του. Περὶ δὲ τῶν ἐμῶν μεταφράσεων ἄλλοι ἅς κρίνωσιν· ἐγὼ τὸσον μόνον παρατηρῶ, ὅτι ἐπροσπάθησα νὰ μεταφράσω κατὰ λέξιν, ἀποφυγὰς μετρικῶν ρυθμῶν τῶν πρωτοτύπων.»

Οὐ μεταφράσεις αὐτὲς ἔχουν διπλὴ ἀξία: ἑλληνική, γιατί, μαζί μὲ τοῦ Tommaso τελοῦν τὴν πρώτη προσπάθεια νὰ γνωρίσει ἡ Ἑλλάδα τὴν λαϊκὴν ποίησιν αὐτῆς. Σὲ μιὰ ἔτος ἀπὸ τὴν ἐπιβλητικὴν γλώσσας ἡμετέρας πολλοί, εἶναι ἐξαιρετικὰ ἀξιόπιστα, ὅτι ὁ Κουμανούδης, μὲ ὅλο τὸ πρῶτον τῆς ἐπιβλητικῆς του ἀξίας, διατήρησε τὴ θερμὴν του ἀγάπην πρὸς τὴν πατριωτικὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ μας μεταφράζοντας σ' αὐτὴ τὰ σερβικὰ λαϊκὰ τραγούδια. Μὴ ξέροντας σερβικὰ, δὲ μπορῶ νὰ ἰδῶ ἂν οἱ μεταφράσεις αὐτὲς εἶναι πιστὲς μὲ τὸ πρωτότυπο, καὶ γενικὰ νὰ κρίνω τὴ φιλολογικὴ τους ἀξία. Μὰ δὲ μοῦ φαίνονται νὰ εἶναι πολὺ σιμὰ στὸ ρυθμὸ τοῦ πρωτοτύπου καὶ νὰ διατηροῦν τὴν ἁρμονία καὶ τὴν πλαστικότητά του. Καὶ τοῦτο τὸ συμπεραίνω ἀπὸ μιὰ σύγκρισιν μὲ τίς μεταφράσεις τοῦ Tommaso. Πόση διαφορά! Στῆ γλῶσσα, στὸ ρυθμὸ, σὲ ὄλα! Ἴσως νὰ ὀφείλεται αὐτὸ στὸ ὅτι ὁ Tommaso χρησιμοποίησε τὸ σερβικὸν ἠθισμένον στῆ δική μας λαϊκὴ ποίησιν καπεντασύλλαβο, καὶ στὸ ὅτι ὁ κ. Λάσκαρις, οἱ μεταφράσεις ἔκρινεν ἄρκετὰ ἐλεύθερα. Ἐσχάσομε δὲ τὴν δημοτικὴν μα...

ὑποστηρικτῆς της — καλύτερα ἀπὸ πολλοὺς δικούς μας λογίους, καὶ μάλιστα τόσο πού νὰ φτιάχνει χαριτωμένα Δημοτικὰ τραγούδια σ' αὐτὴν, καθὼς μᾶς λέει ὁ Βεργώτης.

Ἐκ τῆς ἀνεκδοτο ἀρχεῖο τοῦ Κουμανούδη, πού ἡ καλωσύνη κι' ἡ εὐγένεια τοῦ γιοῦ τοῦ συγγραφέα μου παραχώρησε, βρῆκα ἕξ ἀκόμη μεταφράσεις, πού νομίζω ὅτι πρέπει νὰ δοῦν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Σὲ μιὰ ὑποσημείωση, βλέπομε ὅτι οἱ μεταφράσεις αὐτὲς ἔγιναν στὴν περίοδο τῶν σπουδῶν του στὸ Μόναχο τὸ 1839, πράμα πού ἀνασκευάζει τὴν πληροφορία τοῦ κ. Λάσκαρι, ὅτι il [les] avait traduits dans sa jeunesse pendant son séjour en Serbie (!).

1.

Ὅλην τὴν νύκτα τοῦ Θεοῦ
 Νὰ κοιμηθῶ δὲν μπόρεσα.
 Παιχνίδια ἤκουα καὶ χοροὺς
 Κ' ἡ ἀγάπη μου εἰς τὸν χορὸν
 Ὅλα μου τὰ τραγούδια
 Τραγούδησε καὶ ἔλεγε
 Τὸ ὄνομά μου πάντοτε.
 Σηκώθηκα πῆγα στὸν χορὸν
 Πλὴν ὁ χορὸς τελείωσεν
 Καθένας ἐκοιμήθηκε
 Μὲ τὴν ἀγαπημένη του.
 Ἡ ἰδική μου μοναχά
 Λιθάρ' εἶχε προσκέφαλο —
 Τὴν βάλω κρίνον στὸ κεφάλ'
 Καὶ δαχτυλίδι εἰς τὸ χέρ'.
 Καὶ τὴν φιλῶ καὶ μίαν καὶ δύο
 Κ' ἡ ἀγάπη μου ἐξόπνησε
 Καὶ μόνη της ὄμιλησε:
 Θεέ μου παντοδύναμε!
 Καὶ ποῖός νὰ μὲ ἐξόπνησε;
 Πόθεν ὁ κρίνος στὸ κεφάλ';
 Καὶ δαχτυλίδι εἰς τὸ χέρ';
 Δὲν ἔχω ἢ ὀδύλια συγγενεῖς;
 Νὰ πῶ, πὼς ἀπὸ τὸν καλὸ μ';
 Ἐκεῖνος εἶν' πολὺ μακρῶν.

(Εἰς τὸ μέτρον τοῦ πρωτοτύπου)

Ἄγιοκέρι κίτρινον κι' ἀπρουδερὸ θυμίαμα
 Κι' ἀνεμος ἀπ' τὰ σύννεφα ἐφύσηξε μεγάλας,
 Κι' ἐσήκωσε στὸ Πέλαγος κύματ' ἀγριωμένα,
 Καὶ νὰ πνιγοῦν κινδύνευαν οἱ μαῦροι καλογέροι.
 Τότ' ἔκραζαν μὲ μιά φωνὴ ὅλοι οἱ καλογέροι:
 Βοήθα μας ὀγγήγορα Θεέ κι' ἅγιο Νικόλα!
 Κι' ἐγὼ εὐθὺς ἐπήγα ἐκεῖ, τοὺς ἔδωσα βοήθεια,
 Κι' ἐγλύτωσ' ἀπ' τὸν κίνδυνο τοὺς μαῦρους καλογέρους
 Καὶ βγήκαν ἀπ' τὴ θάλασσα γεροὶ καὶ μὲ χαρὰ τους
 Ἐπρόσφεραν τὰ δῶρα τους εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος
 Τὸ κίτρινον τους τὸ κερί τὸ ἄσπρον τους θυμίαμα:
 Νὰ τότες ἐγὼ νύσταξα, τὸ μάτι μου ἐκλείστη
 Κι' ἀπόλυσ' ἀπ' τὸ χέρι μου νὰ πέση τὸ ποτήρι.

3.

Ἀπὸ τὸν κάμπο ῥόδο φέρνει ἀέρας
 Καὶ τὸ πάγει στὴ σκηνὴ Ἰόβου.
 Ἐκεῖ ἦτον ὁ Ἰόβος καὶ ἡ Μαρία.
 Ἰόβος γράφει, Μαρία κεντάει,
 Σώθηκε τοῦ Ἰόβου ἡ μελάνη,
 Σώθη καὶ τῆς Μάρως τὸ χρυσάφι.
 Τότε λέγ' ὁ Ἰόβος τὴν Μαριαν.
 Σ' εἶν' ἀγαπημένη ἡ ψυχὴ μου;
 Σ' ἔρχεται σκληρὸν τὸ δεξι' μ' χέρι;
 Κι' ἡ Μαριῶ σιγὰ ἀπολογιέται.
 Πίστευσέ με, Ἰόβο μου ψυχὴ μου,
 Πλεῖο ἀγαπητὴ μ' εἶν' ἡ ψυχὴ σου
 Παρὰ καὶ τὰ τέσσαρά μ' ἀδέρφια
 Πλεῖο ἀπαλώτερ' ἢ δεξιὰ σου
 Παρὰ τὰ ἄλλα προσκφαλέκια.

(Κατὰ τὸ μέτρον τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλ' ἐκεῖνο
 εἰς 16 στίχους.)

4.

Ἀπὸ δυὸ βουνὰ ἔβγαιν' ὁ ἥλιος
 Ἐδε κι' ἕνας νέος πλαγιασμένος
 Ἀνάμεσα σὲ δυὸ καλαῖς κόραις.
 Μόν' τὴν μιά φιλεῖ τὴν ἄλλη ὄχι.
 Τὸν ἡμιλεῖ ἡ εὐμορφὴ κοπέλλα
 Παλληκάρη, δὲν φιλεῖς καὶ μένα;
 Καὶ ὁ νέος τὴν ἀπολογιέται
 Ἐγὼ, κόρη, σ' ἐφιλοῦσα ὄσνα
 Πλὴν φοβοῦμαι ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν σου
 Ἐπιμαλλοτῆς, κι' ὅπου ὑπάγει
 Ἐκεῖ καὶ γυρεύει.

Ἐπὶ τὰ λόγια,

Σὺ φαρμάκωσες τὸν ἀδελφὸν σου
 Καὶ θὰ φαρμακώσης καὶ ἐμένα
 Τὸ ἀνδριομένον παλληκάρη.

(Κατὰ τὸ μέτρον τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλ' ἐκεῖνο
 εἰς 26 στίχους.)

5.

Μὴν τ' ἀφίνης, μωρ' κορίτσι,
 Τὸ ἐλάφι στὴν αὐλὴ σου.
 Τὸ βασιλικὸ σοῦ τρώγει!
 Ἄφες το ἄφες τὸ ἀκριβέ μου!
 Γιὰ τ' αὐτὸ τὸν ἔχω σπείρει.

(Κατὰ τὸ πρωτότυπον ἀκριβῶς.)

6.

Τί καλὸ νὰ βλέπης πρὸς τὸ βράδυ
 Δίπλα στὸν παράθυμφον τὴν κόρη
 Πῶς ἀπ' τὸ στεφάνη ὑποκάτω,
 Κρυφτὸ βίχνει βλέμμα στὸν γαμβρὸν τῆς.
 Κι' ὁ γαμβρὸς τὴν λέγει αὐτὰ τὰ λόγια:
 Τί με βλέπεις νόφη καὶ ψυχὴ μου; —
 Τὴν κυττάζω ἀφέντη καὶ καλέ μου,
 Πῶς εἶν' ὁ δὸ τί μάθημα μοῦ δίνεις,
 ἵνα εἰς τὴν μητέρα σου ν' ἀρέσω; —
 Ἐγὼ καὶ θ' ἀρέσης τῆς μητρός μου!
 Ἐπὶ τὴν ἀργὰ καὶ πρῶτ' εὐπίνα,
 ἵνα φέρω τὴν αὐλὴ καὶ νερὸ φέρνε.
 Ἐκεῖ καὶ τὰ ἐπυθὰ καλλιέ σφαι.

(Κατὰ τὸ μέτρον τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλ' ἐκεῖνο
 εἰς 19 στίχους τὸ πρωτότυπον.)

Ἦταν εὐχάριστο τὸ ὅτι βρέθηκαν κι' ἄλλοι πρὶν θέλησαν νὰ μᾶς γνωρίσουν τὸ σερβικὸ λαϊκὸ τραγουδι (!).

Μὰ οἱ προσπάθειες αὐτὲς εἶναι τόσο ἐλάχιστες, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν νὰ μᾶς φέρουν σὲ πραγματικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴν τόσο ἀξία λαϊκὴ ποίησιν τῶν γειτόνων μας. Εἶναι καιρὸς πιά νὰ νιώσουμε πὺς οἱ πνευματικοὶ δεσμοὶ ἀνάμεσα στοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς δὲν εἶναι τόσο στενοὶ ὅσο θὰ ἔπρεπε. Χρειάζονται ἀποφασιστικὲς προσπάθειες γιὰ νὰ τονώσουν τὴν πνευματικὴ ἐπικοινωνία καὶ γνωριμία. Ἄς μὴ ξεχνᾶμε πὺς ὑπάρχει βαθειὰ ἐνότητα ἱστορίας καὶ πολιτισμοῦ στὴ Βαλκανικὴ' κι' ὁ μελετητὴς τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τῶν γειτόνων μας θὰ ξεχωρίσει τὰ στοιχεῖα τῆς ἀλληλεπίδρασης, πρᾶγμα σημαντικὸ γιὰ τὴν εἰσηγητικὴν ἐρευνα.

ΛΕΚΟΣ Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ἡ ποίησις τῶν Σέρβων,
 (1903), σελ. 183-184,
 260, 271. Ἔτος ἡ
 Σερβικὰ τρα-
 γουδιὰ Λογοτε-